

ra interna, amb atenció especial a la possible existència, a l'obra original, d'una tornada que el plec només transmet manuscrita, copiada per una mà antiga al final de la darrera estrofa impresa. La comparació dels tipus utilitzats en la impressió del text li permet a Martos identificar la impremta valenciana de Pere Hagenbach i Lleonard Hutz com l'origen del plec. En vista d'altra producció pietosa de Vilaspinoso, amb la qual la *Salve Regina* estaria relacionada, Martos proposa una data d'impressió aproximada d'entre 1491 i 1495, si bé el colofó del plec i l'entorn social al qual remet, amb el poema adreçat al mateix Lluís Despuig, lloctinent del Regne de València en ocasió d'un certamen, indiquen que l'obra es devia d'escriure per al mateix concurs que *Les trobes*.

És aquest un estudi detalladíssim de dos testimonis materials, un de gran importància simbòlica, de la poesia i la vida literària de València al darrer quart del segle xv. Tanmateix, la lectura d'aquesta monografia, que és un anar i venir constant entre aportacions dels estudiosos passats i la consideració i l'anàlisi de l'autor, és llegidora de cap a cap, amb una cura per a fer transparent l'expressió de qüestions tant i tant tècniques que resulta meritòria. És d'agrair també la reproducció en color, quan cal i no basta el blanc i negre, de xilografies, pintures, pàgines de llibre, fragments de text i enquadernacions, les quals aporten un detall que sovint es troba a faltar en estudis semblants.

MARTÍNEZ ROMERO, Tomàs: *Paula, Eustòquia i la Duquesa de Gandia: traduccions antigues d'obres de Sant Jeroni sobre el comportament femení*, Alacant, Barcelona: IIFV, PAM, 2022; «Biblioteca Sanchis Guarner» 98.

LOURDES SORIANO ROBLES

Universitat de Barcelona

lsoriano@ub.edu

A Tomàs Martínez Romero, catedràtic de literatura medieval (Universitat Jaume I), no li calen presentacions. Una llarga carrera acadèmica dedicada, en especial, a tres línies de recerca —les traduccions antigues, la poesia tardomedieval i la religiositat en els segles xiv-xvi— avalen l'interès i el rigor científic del llibre que ressenyem. Com es fa patent al títol, s'hi conjuguen dues d'aquestes línies suara esmentades.

L'autor ens ofereix l'estudi i l'edició crítica de tres textos de Sant Jeroni que s'integren en una línia genèrica i de pensament dominant a l'època caracteritzada per la preocupació per regular i oferir pautes de comportament femení segons l'estat de la dona (donzella, vídua i religiosa): l'*Epístola a Eustòquia sobre la virginitat* i la *Vida de santa Paula*, de traductor desconegut (s. xiv^{fin} - xv^{mid}), i el *Libre de la regla y modo de viure de les monges* (1517). Tenint en compte que cada text presenta diferents problemes que requereixen un tractament individualitzat,

els capítols dedicats a sengles obres estudien la tradició textual, el context de producció, les particularitats de les traduccions (estilístiques i lingüístiques), la relació amb altres obres religioses i espirituals i la difusió de la figura i obra del d'Estridó.

L'estudi (p. 9-100) s'inicia amb un capítol introductor (p. 11-28) on, bandejant la *Vulgata* i els pròlegs als llibres bíblics, es repassen les traduccions catalanes medievals d'obres del sant: el capítol XIII del *De viris illustribus*, la *Vita* de Josep Flavi (pròleg als *Llibres de les antiguitats judaiques*); o atribuïdes a ell, com la *lletra* a Sant Damas —versió ampliada del *De psalmorum usu* d'Alcuí de York—, i l'*Scala per pujar al cel*. S'ocupa també de les *Vitae S. Pauli* i *S. Malchi* i del pròleg a la traducció de les *Regulae sancti Pacomi*.

El segon capítol està consagrat a l'*Epístola a Eustòquia* (*Epistola ad Eustochium de custodia virginittatis*) (p. 29-42), *unicum* dins del ms. 49 de Santes Creus (Biblioteca Pública de Tarragona). Aquest testimoni inclou obres relacionades amb la literatura exemplar o de consells, per la qual cosa Martínez es deté en el contingut per reflexionar sobre el criteri temàtic que hi ha rere la seva composició que ajudi a entendre la seva adscripció genèrica, així com el context de recepció. Segueix un apartat més extens dedicat a l'*Epístola* i al seu acarament amb l'original llatí, i es detecten en el text meta els típics doblats o expressions multinominals, glosses i ampliacions de diversa mena. Així, Martínez demostra que la versió catalana combina fragments de l'epístola jeroniana *Ad Furiam* (LIV), que resulten unes normes de vida amb una pàtina homilètica destinada a fer de qualsevol receptora femenina una esposa de Déu.

El tercer capítol està dedicat a l'*Epitaphium sanctae Paulae* (epístola CVIII, *Ad Eustochium virginem*). El text, que havia de servir de consell i consolació a Eustòquia, filla de Paula, es construeix com a *speculum* femení i, genèricament, es mou entre l'hagiografia, la biografia, el viatge en *peregrinatio*, l'elogi fúnebre i el llibre de virtuts. La *Vita* de la matrona romana es conserva en dos manuscrits: BC, ms. 13 (1391-1410) i Escorial M.II.3 (s. xv^{1/2}), a banda del ms. 1292 desaparegut al s. xx^{mid} de la Biblioteca Capitular de Saragossa. Martínez compara les versions i conclou que ambdues procedirien d'una única tradició textual, però de branques independents. A més, destaca els afegitons i els fragments més llargs on el traductor deixa constància de la seva capacitat retòrica i estilística.

El capítol quart (p. 63-100) està dedicat a l'únic dels tres textos imprès (València per Joan Jofré en 1517): el *Libre de la regla y modo de viure de les monges dirigit per lo benaventurat sant Jerònim a l'abadessa Eustòchia y a les sues monges*. Se'n conserven dos exemplars: Escorial, 104-V-13 i BnF, Rés. H.2250. El particular moment d'efervescència literària que viu la ciutat del Túria en el pas del segle xv al xvi, amb la impremta com a motor de difusió de la producció del moment, conviden a examinar el *Libre de la regla* a la llum d'altres traduccions d'obres del sant d'Estridó o atribuïdes a ell, com la versió castellana de les *Epístolas* de Juan de Molina, publicades pel mateix Jofré en 1520. Aquesta i la traducció catalana de la *Regla*, a càrrec de Jeroni Gil, tingueren una destinatària vinculada a

la noblesa i a la religió: Maria Enríquez de Borja (1474-1537), duquessa de Gandia i abadessa del convent de Santa Clara (1514-1519). Les coincidències condueixen Martínez a explorar la relació de Molina amb l'obra de sant Jeroni i concloure que els possibles punts de connexió entre les *Epístolas* i el *Libre de la regla* resulten ser nuls, llevat de compartir el mateix model subjacent llatí, que és la *Regula monacharum* atribuïda falsament a sant Jeroni. La resta del capítol està dedicat a aprofundir, encara, en la recepció del sant a València, en el traductor, la seva llengua i l'estil (familiars a qualsevol lector de Joan Roís de Corella o Miquel Peres), i en la faceta religiosa de la destinatària. En efecte, el caràcter espiritual i reglamentador del *Libre de la regla* unit al fet que estigués dedicat a l'abadessa, dona peu a la comparació de la traducció amb les constitucions coletines que, a partir de la segona etapa fundacional del convent que tingué lloc a mitjans s. xv, esdevingueren la base per a la vida i convivència intramurs.

Segueix a la bibliografia l'edició crítica dels tres textos amb una mínima intervenció per part del curador. A peu de pàgina hom troba les notes literàries i lingüístiques, clares i que responen a cadascuna de les necessitats dels diferents textos. Tanca el volum un apèndix amb edicions de la *Vida de sant Jeroni* basades en les *Vides de sants rosselloneses* (BnF, Espanyol 44) i el *Flos sanctorum romançat* (BNE, Inc. 2000). Es justifica la seva inclusió per les diferències de lectura i d'interpretació amb les edicions precedents. A parer nostre, es tracta d'un treball exhaustiu d'unes traduccions d'obres de sant Jeroni fins ara poc conegudes i que són estudiades i editades per Martínez Romero d'una manera encomiable.

VILLALONGA, Anna Maria: *És aquí que fan comèdia? El teatre breu català a les darreries de l'Edat Moderna*, Barcelona: Edicions UB, 2023.

PEP VALSALOBRE

Universitat de Girona, Institut de Llengua i Cultura Catalanes
 pep.valsalobre@udg.edu

Vet aquí una monografia molt necessària per posar ordre en l'àmbit del teatre breu català durant un segle —la segona meitat del XVIII i la primera del XIX— i lliurar-ne un important inventari. El volum —d'una factura material agradable i elegant, i amb un títol ben enginyós i adient— està conformat per tres capítols extensos, precedits d'una «Introducció» i closos per dos annexos i la bibliografia.

Un interès rellevant tenen els capítols II i III. El segon, «El teatre breu, reducte dramàtic del català» (p. 113-230), afronta la definició de les tipologies del gènere, i s'encara amb la dicotomia tradicional i boirosa entre entremès i sainet (esp. p. 128-129). Villalonga entra en la història dels orígens, arrels i evolució del gènere dramàtic breu, en l'anàlisi de l'entremès barroc i la seva transformació al Set-cents, la qual ens mena progressivament, de manera molt gradual i amb força